

Inhoud

Inleiding en verantwoording 13

DEEL I ROLLEN EN COMPETENTIES VAN DE LOGOPEDIST

Logopedist aan het werk 23

‘Een rijk leven ...’

Hannelies van der Pol-Top interviewt Corinne van de Meché

Logopedist aan het werk 37

‘Hé, dat was een driewoordzinnetje, help!’

Annemarie Meulenberg-Brouwer interviewt Janieke van Veen

De rol van zorgaanbieder/behandelaar, trainer/coach, adviseur, coördinator 49

‘Het is nog niet altijd goed wat hij vertelt, maar hij communiceert wel’

Janet Klaster interviewt Rianne Elzing

De rol van manager, ondernemer 63

‘Een pand te koop en toen kwamen de ideeën..’

Rob Heine interviewt Evelyne Peerboom

De rol van coach/begeleider 75

‘Zelf sturen’

Carry Lindenberg interviewt Ronald Verbeek

De rol van beroepsbeoefenaar 93

‘Die patiënten leggen wel hun hele hebben en houden in jouw handen ...’

Annetta Schutte interviewt Nienke Strijker

De rol van innovator	107
‘Papier, Patiënt en Puzzelen ...’	
<i>Gertrude Priester interviewt Antoinette Keulen</i>	

DEEL II HET FUNDAMENT VAN DE LOGOPEDIE

1 Grondslagen van de logopedie	121
<i>Philine Berns en Gerda Brondijk</i>	
1.1 Inleiding	121
1.2 Identiteit van de logopedist	122
1.3 De professie logopedie	130
1.4 Domein van de logopedie	140
1.5 Dialoog: in gesprek met de cliënt	144
2 Wat zit er in de kast... modellen gebruikt in de logopedie	147
<i>Annemarie Meulenberg-Brouwer, Hannelies van der Pol-Top en Chris Kuiper</i>	
2.1 Inleiding	147
2.2 Communicatieproces	148
2.3 Leerprincipes en pedagogische modellen	153
2.4 Procesmodellen	157
2.5 Implementatie van veranderingen in een organisatie	177
3 Log(oped)isch redeneren, evidence-based practice en reflecteren	185
<i>Karin Neijenhuis, Wilma Lipke-Steenbeek en Loes Houweling</i>	
3.1 Inleiding	185
3.2 Kennismaking met Jabir	186
3.3 Log(oped)isch redeneren, deel I	192
3.4 Evidence-based practice	196
3.5 Log(oped)isch redeneren, deel II	209
3.6 Reflecteren	212
3.7 Afsluiting	220

4	Standaarden en richtlijnen	223
	<i>Joost de Beer</i>	
4.1	Inleiding	223
4.2	Begripsbepaling	223
4.3	Standaarden in de logopedie	224
4.4	Functies van richtlijnen	227
4.5	Methoden van richtlijnontwikkeling	228
4.6	Logopedische richtlijnen	230
4.7	Implementatie van richtlijnen	239
4.8	Tot slot	242
	Bijlage 1 Overzicht richtlijnen	243
5	Logopedie en het menselijk functioneren (ICF)	251
	<i>Yvonne Heerkens, Wendy Huinck en Joost de Beer</i>	
5.1	Inleiding	251
5.2	Beknopte geschiedenis van de ICF	252
5.3	Opbouw van de ICF	252
5.4	Voor de logopedie ontwikkelde versies	259
5.5	Met de ICF-logopedie vast te leggen gegevens	259
5.6	Gebruik ICF in de logopedie	262
5.7	Nieuwe ontwikkelingen ICF	263
5.8	Samenvattend	265
6	Logopedie en wettelijke kaders	269
	<i>Lydia Janssen</i>	
6.1	Inleiding	269
6.2	Professionaliteit: de Wet BIG	271
6.3	Samenwerking en kwaliteit	274
6.4	Het beroepsgeheim	278
6.5	De behandelovereenkomst	284
6.6	Dossier en inzage	290
6.7	De positie van ouders en hun kinderen	296

7 Logopedie en ethiek	299
<i>Josien Dudok van Heel en Hannelies van der Pol-Top</i>	
7.1 Inleiding	299
7.2 Ethiek: een introductie van het begrip	301
7.3 Stromingen binnen de ethiek	304
7.4 Ethisch reflecteren	308
7.5 Ethiek en de rol van een ethische commissie	319
7.6 Ethiek en de Beroepscode van de Logopedist	320
7.7 Tot slot: een goede grondhouding	321
Slotbeschouwing	323
<i>Hannelies van der Pol-Top en Annemarie Meulenberg-Brouwer</i>	
Literatuur	327
Trefwoordenregister	339
Over de redactie en auteurs	341

I nleiding en verantwoording

Een boek over de uitoefening van het beroep van logopedist

Sinds het *Beroepsprofiel voor de Logopedist* (2003; 2013) en het *Competentieprofiel voor de logopediestudent* (Compass) (2004) verschenen zijn, heeft het denken over het beroep van logopedist een impuls gekregen. De negen beroepscompetenties vormen het referentiekader voor de Nederlandse logopedieopleidingen. De *Beroepsproducten en kwaliteitseisen logopedist* (2005) wordt op alle opleidingen gebruikt.

De aandacht voor eigen competentieontwikkeling betreft ondertussen niet alleen studenten, maar ook de beroepsbeoefenaar.

Toch blijkt de relatie tussen de competentieontwikkeling en de daadwerkelijke beroepspraktijk niet eenvoudig te leggen. De verbindingslijn die loopt van taak, competentie, beroepsproduct, beroepsrol naar de praktijk vraagt om meer illustratie en explicatie. Om de doorgaande ontwikkelingslijn van het beroep te bevorderen, is het nodig de rollen van de logopedist te verbeelden en te koppelen aan de kunst en kunde van de logopedie. Anders gezegd: wat hebben de verschillende theoretische concepten te maken met de beroepsuitoefening van de logopedist in een veranderlijke maatschappelijke context?

De geconstateerde leemte vormde de aanleiding tot het schrijven van dit boek over logopedie. In dit boek worden verbanden gelegd tussen de beroepsrollen en ontwikkelingen in het vakgebied, waardoor de logopedist van de toekomst beter voorbereid is op de uitoefening van het beroep in de volle breedte. Met dit boek illustreren we in zeven 'kleine verhalen' het belang van dialoog en communicatie voor participatie aan het dagelijkse leven van cliënten en daarmee de legitimiteit van het beroep logopedie.

Gebruik van het boek

Het boek is bedoeld voor studenten van alle logopedieopleidingen, voor docenten en voor beroepsbeoefenaren in de logopedie, maar zeker ook voor

cliënten, verwijzers, zorgverzekeraars en iedere geïnteresseerde lezer. Het kan van voor naar achteren gelezen worden, maar dat is niet noodzakelijk.

Het boek bestaat uit twee delen.

De startende student logopedie zal in deel I verhalen over de beroepsuitoefening aantreffen en krijgt veel stof tot nadenken aangeboden. De nieuwsgierige student krijgt via de tekst in de kaders het beroepsjargon aangereikt en wordt verwezen naar de relevante stof in deel II. Voor alle (aankomende) collega's is het boeiend om te lezen hoe logopedisten in de praktijk hun beroep vorm en inhoud geven, op geheel verschillende wijze.

Deel II neemt alle lezers mee in de speurtocht naar principes, ideeën en kaders die de grondslagen vormen van het beroep logopedist. Hoe hangen onderwerpen als mensbeeld en gezondheid, kenmerken van de persoon van de hulpverlener en beroepsparadigma, wetenschap en Internationale Classificatie van Functioneren (ICF) samen?

Opbouw van het boek

Deel I

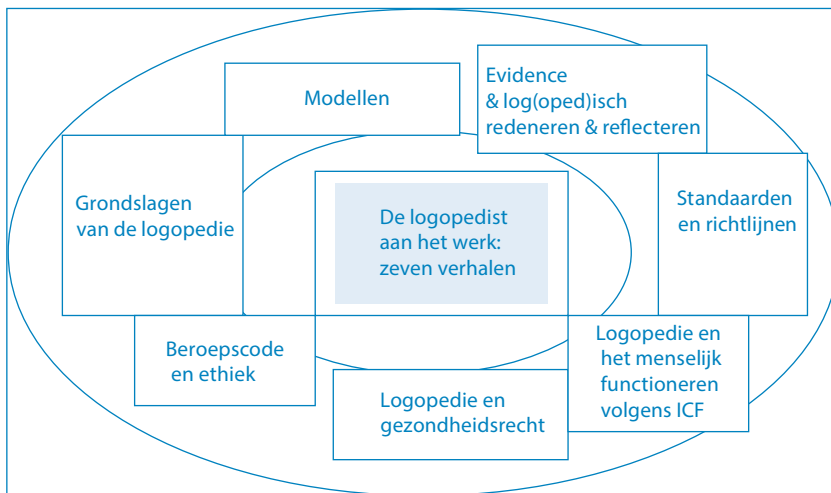
In deel I worden de beroepsrollen van logopedisten geïllustreerd met zeven verhalen. Door de logopedisten letterlijk zelf het woord te geven, wordt een beeld geschetst van de beroepsrol. Met deze 'eigen stem' van de logopedist in het gebruikelijke beroepsjargon geven zij hun handelen weer. De verhalen kwamen tot stand via semi-gestructureerde interviews met logopedisten over hun beroepspraktijk. Door deze aanpak wordt het verhaal over de beroepsrol en het handelen in die specifieke context verdiept. De commentaren verrijken het verhaal en maken het geschikt voor het gebruik als handboek in de opleiding.

Deel II

De kernboodschap van hoofdstuk 1 is een benadering van het verantwoord logopedisch handelen. Het gaat om de grondslagen van de logopedie; de basis van waaruit de logopedist handelt en zijn therapie vormgeeft.

De volgende hoofdstukken vormen de rest van de schil om de kleine verhalen. In hoofdstuk 2 wordt eerst ingegaan op het communicatieproces, als basis van alle logopedische handelingen. Vervolgens wordt een aantal modellen beschreven die een rol spelen in het uitvoeren van de therapie, het

logopedische proces, het proces van zorgverlenen. In hoofdstuk 3 wordt ingegaan op drie onderdelen van het methodisch logopedisch handelen waarover de logopedist zou moeten beschikken om kwaliteit van handelen te waarborgen. Hoofdstuk 4 geeft de stand van zaken met betrekking tot standaarden en richtlijnen weer binnen de logopedie en schetst toekomstige ontwikkelingen. Hoofdstuk 5 geeft inzicht in het gebruik van het ICF-model om logopedische problemen in kaart te brengen en geeft handvatten voor de inhoud van de therapie, waarbij de logopedist veelvuldig gebruik maakt van kennis uit verschillende disciplines/wetenschappen. In hoofdstuk 6 wordt een schets gegeven van wettelijke kaders en in hoofdstuk 7 wordt ingegaan op de zorgethiek, op ethisch redeneren en specifiek op de beroepsethiek en beroepscode van de logopedist. Alle hoofdstukken gaan dus over overstijgende kennis, vaardigheden en attitudes die de logopedist in staat moeten stellen in zijn beroepsmatige handelen doelgericht, efficiënt, en ethisch bewust te werken.

Schema Deel I en II verbeeld

Verantwoording

In dit boek wordt de aandacht volledig gericht op de beroepsrol, een rol met een bepaald 'script'. In deze paragraaf wordt het begrip beroepsrol en het bijbehorend perspectief verder uitgewerkt. Een tweede onderwerp dat verantwoord wordt, is de titel van het boek: *Dialogo*. Dat het begrip dialoog veel te maken heeft met beroepsrollen zal worden verduidelijkt.

De kracht van rollen

In de dramaturgie wordt sinds eeuwen het maatschappelijke leven voorgesteld als een geheel van rollen. Op het toneel geeft de toneelspeler als persoon vorm aan een personage door middel van zijn rol.

Door het wisselen van masker, van kleding, houding, positie en uitspraken brengt de acteur volgens het script indrukken bij anderen teweeg en lokt hij reacties uit.

Soms speelt de acteur twee rollen waarbij hij op het toneel hardop met zichzelf een dialoog aangaat. Het resultaat van het gesprek met zichzelf is een zelfreflectie die het personage tot een creatieve oplossing motiveert.

Door zich te distantiëren van zijn rol maakt de toneelspeler verschil tussen zijn eigen identiteit en het zelf dat hij in de rol gepresenteerd heeft.

In de sociologie wordt het verschijnsel beschreven dat mensen in een bepaalde cultuur bepaalde sociale rollen vervullen. Wanneer mensen nieuwe sociale rollen aannemen, baseren zij zich op scripts over de rollen. Dat script wordt gevormd door de persoonlijke kennis van een individu over gebeurtenissen en handelingen die bij die specifieke rol horen. In die sociale rol spelen de eigen ideeën over die rol mee, naast de verwachtingen van anderen over de persoon die de rol vervult.

Bij een beroep met een eigen identiteit en beroepsparadigma zoals verpleegkunde, ergotherapie en logopedie horen beroepsrollen. Een beroepsrol is dan een script van een kenmerkend gedragspatroon dat zichtbaar wordt bij het vervullen van (een deel) van het beroep. De beroepsrol verwijst ook naar een betekenisvolle positie die onmiddellijk te onderscheiden valt van andere posities in de beroepsuitoefening. De beroepsrol is de kern van de competentie. De scripts, de mogelijkheid tot rolwisseling en de mogelijkheid om zich te distantiëren geven dynamiek en kracht aan het beroep van logopedist. De logopedist die actief werk maakt van de variatie van rollen tijdens de beroepsuitoefening maakt zijn vak tot een markant beroep.

Perspectief en zingeving

In deel I van dit boek articuleren de logopedisten in de interviews elk op eigen wijze dat zij gemotiveerd kozen voor dit beroep en vervolgens even gemotiveerd hun loopbaan hebben vormgegeven. Kiezen voor een beroep als paramedicus, als logopedist, veronderstelt een behoefte, een motief en een perspectief. In deel I van dit boek wordt herhaaldelijk verwezen naar

loopbaanperspectieven, waarbij de primaire vraag altijd is wat de beweegredenen en de wil zijn om bepaald werk te gaan doen. Daarom besteden we in deze verantwoording ook aandacht aan theorieën over motivatie en zingeving.

In de gedragswetenschap worden verschillende motivatietheorieën beschreven. Overbekend is de behoeftehiërarchie die Maslow (1908-1970) heeft geformuleerd. Hij stelt dat mensen behoefte hebben aan groei en ontplooiing, waardering, een sociale omgeving en aan veiligheid. De behoefte aan eten en drinken is een fysiologische behoefte. Een andere opvatting is dat mensen alleen te motiveren zijn door te zoeken naar werkintrinsieke factoren als ontplooiing, waardering, succesvol zijn en het realiseren van doelen (F. Herzberg, 1923-2000). Nog weer anderen gaan ervan uit dat een viertal dominante eigenschappen – machtsmotief, prestatiemotief, het hechtingsmotief en het vermijdingsmotief – kernmotieven zijn om te werken (D. McClelland in zijn Verklaring van de Theorie van de behoeften, 1961). Deze opvattingen over motivatie en in het verlengde hiervan loopbaanontwikkeling vormen een eerste kader van waaruit de interviews met de logopedisten gelezen kunnen worden.

Het kiezen van een beroep kan niet los worden gezien van de behoefte van mensen om zin te geven aan hun leven. Bij mensen die kiezen voor de gezondheidszorg is een intrinsieke behoefte aanwezig om andere mensen in de samenleving te helpen. Voor een paramedicus lijkt het dan ook voor de hand te liggen om ook in het domein van de menswetenschappen een antwoord te zoeken op de vraag, wat mensen drijft om een beroep in de gezondheidszorg te kiezen. In de menswetenschappen¹ wordt zingeving gezien als een wijze waarop mensen hun houding tot leven en tot de samenleving bepalen. Die bepaling geschiedt door middel van een aantal aspecten:

- doelgerichtheid;
- samenhang;
- verbondenheid;
- waardevolheid;
- erkenning;
- alteriteit (de ander als de ander respecteren);
- gemotiveerd zijn.

Daarnaast worden ook aspecten van competentie, relatief welbevinden en het overstijgen van het alledaagse (transcendentie) genoemd.

¹ Prof. dr. H.A. Alma, Zingeving en humanisering wetenschappelijk doordacht. De betekenis van de humanistiek in het hoger onderwijs (2007). *THEMA: Tijdschrift voor Hoger Onderwijs & Management*, 14(5), 51-55.

Al deze aspecten spelen een grote rol in humane omgangsvormen. In hoofdstuk 1 van deel II van dit boek zal blijken hoezeer deze zingevingsaspecten onderdeel zijn van de waarden van het beroep en een kader vormen voor de uitgangspunten van en de visie op logopedie. Met dit zingevingskader is het perspectief op de beroepsrollen geduid.

Perspectief en dialoog

Zin geven aan het eigen leven ontstaat onder meer door de beleving van verbondenheid, daar waar het sociale humane verhoudingen betreft. Die verbondenheid krijgt in het fundament van het beroep logopedist een vertaling. Kern van het beroep wordt weergegeven in de zinsnede dat de logopedist bijdraagt aan het participeren van mensen in het dagelijkse leven. Gezien het domein van het beroep betekent deze zinsnede dat de logopedist zich zal inspannen om cliënten aan het woord te doen laten komen. Het woord voeren in beurtwisseling is een gesprek. Bij een dialoog gaat het om het voeren van een gesprek dat, door wederzijdse mededeling van welk aard ook, tot een door de partners gedeeld begrip ('*verstehen*') leidt. Activiteiten van beide partners zijn luisteren en betekenis verlenen: 'verstaan'.

Aan deze mogelijkheden tot het woord voeren – in dialoog – zal de logopedist bijdragen.

Met de titel van dit boek verwijzen we naar de dialogische filosofie. In deze stroming gaat het om het bepalen van de verhouding tussen de een en de ander. Mensen zijn communicatieve wezens die zich in wederkerigheid present stellen als unieke gesprekspartner. Mensen willen zich laten kennen in een eigen unieke context waarover zij verhalen vertellen. Daarbij worden ze geraakt door het appèl dat de ander in zijn verhaal doet. Dit wederzijds herkennen en erkennen van de ander als anders en waardevol brengt ook een verantwoordelijkheid met zich mee.

In dit boek hopen we te laten zien dat logopedisten een antwoord moeten hebben op het anders-zijn en waardevol-zijn van de ander; dat hun eigen deskundigheid in communicatie een ver-antwoord-elijkheid met zich meebrengt de ander als mens te er- en herkennen. *Dialoog* geeft aan het beroep van logopedist het volgende perspectief:

*voorzichtig
heb ik de gevangen vogel
uit de strik verlost
Ik laat hem vliegen
Hij geeft mij vleugels*

Willem Hussem

Ten slotte

Met dit boek heeft de redactie recht willen doen aan de persoon van de logopedist en aan de kunst en kunde van de logopedie. Die kunst en kunde bestaat uit een benadering van het 'goede', het verantwoorde logopedisch handelen. Zó ontstaat het ambacht en het ultieme meesterschap.